

KUSTBON

Nr 4. Årgång 9

ORGAN FÖR
ESTLANDSSVENSKARNA I SVERIGE

September 1952

"Den sträcker sig från Saxby 'Gribba' till 'Gjusgronne' i Söderby, från Borrby holm till Rumpo 'Snäckja', dess centrum står väl kyrkan i..."

Så sjöng man i en sång, som var populär för c:a två decennier sedan på den lilla ö, som ligger i Östersjön mellan Dagö och det estländska fastlandet och som på svenska heter Ormsö, på tyska Worms(ö) och på estniska Vormsi. Av ortsbefolkningen kallas den Ormse. Kartan ansluter sig till artikeln "Ur Ormsös geologiska utvecklingshistoria" i detta nummer och vill ge en allmän orientering.

Ort- och naturnamnen äro på denna karta återgivna i högspråklig form. De dialektala formerna, som användas av öborna, skilja sig i regel något från dessa. Sålunda heter t. ex. Västerviken på ormsömål Västorvike, Östergrundet — Åustorgronne, Vitberget — Hoitberge, Kyrkstenen — Kärkstain och Rumpo näs — Romp näse. I stället för Diby, Niby, Kärslätt och Kärbacken vore Dyby, Nyby, Kyrkslätt och Kyrkbacken etymologiskt riktigare men brukas inte. Karttecknen avse förhållandena på ön i slutet av 1930-talet.

Utgiven av Svenska Odlingens Vänner.

Ansvarig utgivare: *Manfred Nyman*

Redaktör: *Anders Stenholm.*

Red.-sekr.: *Lars Broman.*

Red. och Exp.: Tunnelgatan 23, 3 tr., Stockholm.

Kustbons postgiro: 19 72 07.

Utkommer 1952 med sex nummer.

Prenumerationspris 1952 4 kr.

Annonpris: 1/1 200:—, 1/2 115:—, 1/4 60:—,
1/8 35:—

Förlovnings-, vigsel- och födelseannonser 5 kr.

Dödsannonser 20 kr.

Härnösand 1952 - Härnösands Boktryckeri Aktiebolag

ANPASSNING

När estlandssvenskarna för åtta, nio år sedan lämnade sina fäderneärvda gårdar och urgamla fiskevatten i Estland och flydde eller flyttade över till Sverige, var det mången som frågade sig: Hur skall det gå? Skall dessa människor, som under århundraden vuxit fast i den magra och ofruktbara sandjorden på Estlands kuster och öar, kunna finna rotfäste i Sveriges mark? Kan det vara lyckligt för en folkgrupp, som vant sig vid självhushållningens rytm och principer, att i en handvändning kastas in i ett industrialiserat samhälle? Och hur kommer det att gå med bekantskapskrets och umgängesvanor? Visserligen försökte man i början av estlandssvenskarnas inplacering i det svenska arbetslivet i görligaste mån gå efter principen: släkt, vänner och bekanta till samma plats. Men av olika anledningar kunde det inte bli någon mer omfattande bosättning efter dessa riktlinjer. Estlandssvenskarna kom att spridas över hela landet, och de gamla umgängeskretsarna splittrades.

Ja, hur har det nu gått?

På den frågan vill Svenska Odlingens Vänner opinionsundersökning söka ge ett någorlunda tillförlitligt svar. Än är denna undersökning ej avslutad, och det är därför för tidigt att uttala sig om resultatet. Men det vill synas, som om estlandssvenskarnas omplacering lyckats över förväntan bra. Förutom barn och ungdom, som ju alltid har lätt att finna sig tillrätta med nya förhållanden, kan man nog lugnt påstå, att de arbetsföra åldrarna anpassat sig väl i det svenska samhället. Att enstaka åldringar ibland visat missnöje med de nya förhållandena är lätt att förstå.

Den viktigaste anledningen till att estlandssvenskarna acklimatiserat sig så väl är utan tvekan av nationell karaktär. Trots den långvariga isoleringen från moderlandet har man alltid varit medveten om det svenska ursprunget. Språk, seder och bruk har utgjort de förenande band, som tiden ej mäktat lösa. Detta har medfört, att estlandssvenskarna inte känt eller känner sig som främlingar i Sverige som så många andra flyktingar.

Medborgarskapsfrågans snabba lösning har också starkt bidragit till att skänka estlandssvenskarna den trygghet och hemkänsla, som är nödvändig för trivseln.

Men härtill kommer ett stort mått av anpassningsförmåga hos emigranterna själva. Förhållandena i Estlands svenskbygd skilde sig i många avseenden från de svenska. Mycket nytt har man fått lära sig, och en del gammalt har man kanske fått göra sig av med. Sådant kan vara mödosamt och även smärtsamt, men det är nödvändigt. Anpassning är förutsättningen för allt liv på denna jord och grundvalen för vår tillvaro. Utan en viss grad av förmåga att foga sig efter omgivningens krav kan det inte bli fråga om mänsklig samlevnad. Men detta betyder ingalunda ett kritiklöst anammande av allt nytt och främmande som bjudes i en ny situation. Allt som är nytt behöver inte nödvändigtvis vara bra. Det gäller därför att ha sina sinnen öppna för det, som verkligen innebär ett framsteg, en arbetsbesparing eller en uppbyggande faktor och gallra bort det övriga. Det är sällan lyckligt att kopiera — det må sedan gälla materiella ting eller sådana saker som livsstil, vanor och åskådningar. Människan blir nog i längden lyckligast, om hon försöker vara den hon är. Anpassningen får ej leda till självförnekelse och kapitulation. Då har den urartat.

Estlandssvenskarna har i sin gamla bygdekultur mycket som är av värde och som därför inte tanklöst bör skattas åt glömskan och förintelsen. Kring dessa ting och normer bör man slå vakt, ty de utgöra stödpejaren i det liv, som nu fortsättes under nya betingelser i en ny omgivning.

Sh.

HÖSTSAMKVÄM

anordnas av föreningen

Svenska Odlingens Vänner

lördagen den 1 nov. kl. 19.30

i Margareta Hushållsskola

(festvån. 3 tr.)

Adolf Fredriks kyrkogata 10, Sthlm.

Programmet upptar bl. a. visning av

estlandssvensk film

och körsång.

Kaffe serveras.

Pris c:a 4 kr.

ALLA HJÄRTLIGT VÄLKOMNA!

Domprosten Nils Bolander:

BENÅDAD SYNDARE

Den där mångomtalade fariséén, som en gång tillsammans med en publikan gick upp i helgedomen för att bedja, inbillade sig av allt att döma att man kunde köpa sig tillträde till himmelens land genom egna förtjänster.

Hela hans pretentiösa och triumferande uppträdande tyder på det. Det är som om han ville säga till Gud: Se här vad jag åstadkommit och åstadkommer! Här har jag nu levererat så och så många goda gärningar, noggrant specificerade. Därför förväntar jag mig av min Gud en motsvarande mängd välbehag.

Det är faktiskt fråga om ett bilateralt handelsavtal med Gud.

Detta köpsläende med Gud är vi långt ifrån främmande för nutilldags heller. Det hör visst inte till ovanligheten att en människa säger som så: Jag har verkligen bjudit till att vara en kristen människa och leva ett kristet liv, gjort mitt allra bästa — kom inte och säg annat! — gått i kyrkan regelbundet, läst mina böner regelbundet och offrat duktigt både till diakoni och mission. Jag tycker inte att jag är förtjänt av att ha det så tråkigt ställt som jag har det. Gud har svikit mig.

Hela detta betraktelsesätt och resonemang är grundfalskt. Ingen dödlig kan köpa sig Guds välsignelse och välbehag. Ingen människa gör sig på något sätt förtjänt av Guds nåd.

Vi har all anledning att högt och rent tacka Gud för alla skötsamma och präktiga människor som finns i världen — många fler än man tror och vet om! — men vi får aldrig en sekund glömma, att ingen enda människa har någon som helst förtjänst att komma dragande med inför Gud och åberopa sig på inför honom.

Det visste publikanen i templet.

Publikanen presenterade ingen meritlista inför Gud. Han vet inte om någon egen rättfärdighet. Han flyr huvudstupa till Guds förbarmande hjärta med ett skri ur djupen: "Gud, misskunda dig över mig syndare!" Och upp flög himlens port.

"Gud, misskunda dig över mig, syndare." — Då nöjer man sig inte med att bara lägga ner sina många bittra och förödmjukande nederlag inför Gud. Man lägger också ned sina förmenta triumfer och segrar, sin skenbart skinande förträfflighet, sina imponerande fromhetsövningar, hela grannlåten som man pyntat ut sig med.

Mer än en benådad syndare kan ingen bli här på jorden. "Ty av nåden ären I frälsta genom

tro — och det icke av eder själva. Guds gåva är det — icke av gärningar, för att ingen skall berömma sig."

Pinnarna på våra goda gärningars himlastege räcker inte till. Vår enda räddning är att Gud i sin outgrundliga kärlek till oss, fallna människor, stigit ned till oss i vår hjälplöshet och erbjuder oss liv och salighet i sin son Jesus Kristus.

Våra moraliska kraftansträngningar är dömda till undergång om inte Guds Ande först får komma oss förvandlande nära och verka i oss både vilja och gärning.

*"Just som jag är, ej med ett strå
av egen grund att bygga på,
blott på den grund att du för mig
har dött och själv oss bjöd till dig,
jag kommer, o Guds Lamm!"*

Får du och jag upp ögonen för denna avgörande, livsavgörande sak skall krampen i vårt liv släppa, ångesten vika, den ångestfulla ovissheten: Skall jag komma in i himmelen? Vi upphör med att ängsligt mäta vår andliga temperatur med den mycket otillförlitliga termometer som heter känslorna, upplevelserna. Kvar står endast det heliga missnöjet med oss själva.

*"Vik ej ur mitt hjärta,
hälsosamma smärta,
Andens fattigdom..."*

Gud älskar oss inte därför att vi är så duktiga eller så dygderika, så nyktra och så skötsamma. Han älskar oss bara därför att han är kärleken och all nåds Gud, som har kallat oss "till sin eviga härlighet i Kristus". Därför att vi är hans.

Uppbrott

*En tidig morgon i dåligt väder
för sista gången vi stängt vår dörr.
Och händer trycktes av barn och fäder,
och tårar föllo som aldrig förr.*

*När båten vände sin stäv från stranden,
då stämde alla i sången in.
Och alla höjde till avsked handen
och tog farväl utav bygden sin.*

*Den mark vi brutit med svett och möda,
den jord vi odlat, de hus vi byggt,
allt fick vi lämna. Dock, hem och gröda
vi offerar gärna, blott vi fick tryggt.*

En ormsökvinna.

ARRENDEN

25 tnd. å skärgårdsö,

stora och bra beten, med el. utan inventarier, nu eller senare. Svar till Idö gård, Arholma.

Från årsmötet och hembygdsdagen

Den estlandssvenska kören.

Foto: R. Treiberg.

Söndagen den 17 aug. höll föreningen S. O. V. sitt sjunde årsmöte på godtemplargården Tollare. Ett åttiotal personer — de flesta medlemmar — hade infunnit sig till förhandlingarna, som började kl. 11.15. Efter psalmen "Jag lyfter mina händer" hälsade föreningens ordförande fil. lic. Elmar Nyman deltagarna välkomna och redogjorde för föreningens verksamhet under det gångna året. Årsmötet omvalde hr E. Nyman till ordförande under nästa verksamhetsår. Av de ledamöter, vilkas mandattid utgick detta år, omvaldes hrr Lars Broman och Anders Lindkvist. I stället för hr Anton Vesterberg, som avböjt återval, invaldes hr Viktor Aman som styrelseledamot. På den efter honom ledigblivna suppleantplatsen invaldes hr Johan Wallin. Suppleanterna hrr Edvin Lagman och Anders Stenholm, samt revisorerna hrr Richard Aman och Fridolf Grönberg, omvaldes. Likaså omvaldes frk Olga Hallberg till revisorssuppleant, medan den andra suppleantplatsen, som blivit ledig efter hr Johan Wallin, besattes med fru Alma Pöhl.

I årsmötet deltog bl. a. f. d. rektorn vid Birkas folkhögskola, agronom Nils Danell, som uttalade sin glädje över att åter få vara med vid ett S. O. V.-sammanträde. Det hade gått 21 år sedan sist. Innan mötet avslutades kl. 12.30 framförde föreningens hedersledamot, frk Dagmar Pettersson, de närvarandes tack till styrelsen för det oegennyttiga arbete, som den uträttat under det gångna verksamhetsåret.

Efter ett par timmars paus samlades man åter för att fira hembygdsdagen. Det vackra, ehuru något kyliga augustivädret, hade vid denna tidpunkt på dagen lockat fram bortåt 500 estlandssvenskar. De flesta kom givetvis från Stockholm med omnejd, men även mer långväga gäster syntes till. Eskilstunabussen stod som vanligt på gårdens parkeringsplats och trängdes med personbilarna, som syns bli talrikare för varje år.

Efter hälsningsanförande av licentiat E. Nyman sjöng den estlandssvenska blandade kören under ledning av folkskollärare Viktor Aman några sånger, bl. a. "Båndomstien" av M. Ekman. Därefter fick dagens festtalare, agronom Nils Danell, ordet. Med humor, känsla och inlevelse berättade han om sina minnen från Estlands svenskbygd. Som bekant tjänstgjorde agronom Danell

som rektor vid Birkas folkhögskola under åren 1929—31. Hans första kontakt med estlandssvenskar sträckte sig annars ännu längre tillbaka i tiden. För nära 50 år sedan stiftade han bekantskap med Hans Pöhl i Uppsala, och där sammanträffade han något senare även med andra estlandssvenskar, bl. a. hr Välja från Österby och de 16 folkskollärare, som sommaren 1920 genomgick en fortbildningskurs vid Uppsala folkskoleseminarium. Vintern 1929 anträdde han så sin resa till Estland. Efter ett kortvarigt besök hos revalsvenskarna kom han till Hapsal. Där möttes han på bryggan av en nucköbo, som kom fram och sa: — Är Ni svensk, då är jag emot (d. v. s. för att möta). Ja, sedan kom upplevelserna och minnena från Birkastiden i snabb följd. Ett särskilt starkt intryck på agronom Danell gjorde de estlandssvenska begravningsstågen. Man ledsagade de hädangångna från hemmet till kyrkogården under psalmsång. Hans Pöhl's begravning på Ormsö betecknade han som furstlig. Halva öns befolkning hade mött upp vid stranden, och genom en 6 km lång allé av svenska och estländska fanor bars stoftet av denne estlandssvenskarnas främste kulturkämpe till den sista vilan. — Men, fortsatte talaren, en sådan begravning var han ärligen värd. Ty det mest svenskbetonade anförandet har inte hållits av någon riksdagsman på Helgeandsholmen i Stockholm utan av Hans Pöhl i Estlands parlament. Genom hans insats blev det lilla Estland ett föregångsland i fråga om minoritetslagstiftning.

I fortsättningen framhöll talaren, att Sverige inte enbart erhållit välbehövlig arbetskraft i och med estlandssvenskarnas överflyttning, utan han ansåg även, att rikssvenskarna kunde ha något att lära sig av estlandssvenskarnas seghet och ekonomiska sinne. — Den dag kanske kommer, sade han, då de rikssvenska bönderna kommer till er och frågar: Hur kunde ni leva på att sälja mjölk för 3 öre litern? Hur bar ni er åt? Och hur hade ni dessutom råd att kosta på era söner och döttrar högre utbildning? Styrkan i er ekonomi låg däri, att ni rättade munnen efter matsäcken.

Bland senare händelser, som agronom Danell drog sig till minnes, var kontakten med en estlandssvensk officer under beredskapsåren och en insamling, som han deltagit i. Talaren berättade: — Jag hade fått i uppdrag att samla ihop jordbruksredskap åt de estlandssvenska bönderna. Under en resa kom vi till en gård i Dalarna. Vi mötte ägaren på trappan och frågade, om han hade något att ge. — Nä-ä, sade han, jag har inget å ge, jag har de så dåligt. Hur det nu var så kom vi i alla fall in i redskapsboden och tog en titt på inventarierna. Där fångades vår uppmärksamhet genast av en splitter ny plog, som stod bland en massa gammalt skrot. Där fanns också en del andra plogar, gamla och uttjänta, och vi frågade därför, om vi ändå inte kunde få en plog.

— Ja, ta en då, kom det eftertänksamt.

— Vilken?

— Ta den fina. Dessa bönder, som fått gå igenom så mycket, ska naturligtvis ha det bästa man har.

Agronom Danell avslutade sitt tal med att konstatera:

— Ett är säkert. Mitt liv hade varit mycket fattigare om jag inte fått vara med om dessa 3 år i Estland.

Efter festtalet sjöng kören åter några sånger, varefter två rickullag visade hur man spelar volleyboll. Med lekar och dans avslutades så den sjunde estlandssvenska hembygdsdagen på Tollare, och alla som deltagit såg glada och belåtna ut.

Sh.

Ur Ormsös geologiska utvecklingshistoria

Av Anders Stenholm

Fig. 1. Strandvallar av skalgrus vid Saxby fyr.

För c:a 400 miljoner år sedan låg Ormsö på botten av ett mäktigt hav. Av allt att döma var detta hav tämligen varmt, ty där levde koralldjur och andra värmeälskande organismer. De högst utvecklade djur, som funnos på den tiden, voro fiskarna. Varken groddjur, kräldjur, fåglar och däggdjur eller människor hade ännu kommit till. Man förstår härav, huru nästan ofattbart långt tillbaka i tiden detta skede i jordens utvecklingshistoria ligger.

Genom avsättning ur detta hav ha de kalkstenslager uppkommit, som nu utgöra öns berggrund. Då lagrens mäktighet kan uppskattas till flera hundra meter, förstår man, att deras tillkomst måste ha tagit ofantliga tidrymder i anspråk. En ringa del av de djur och växter, som levde i havet, inbäddades efter sin död i kalkstenslagren utan att fullständigt förstöras. Under årmiljonernas lopp ha de där förstörats, och nu föreliggande de i form av s. k. fossil. Av fossila djur, som påträffats på Ormsö, kunna nämnas armfotingar, mossdjur, foraminiferer, tagghudingar m. fl. Växtfossilerna inskränka sig huvudsakligen till alger. Det är bl. a. genom studium av dylika fossil, som man skaffat sig kännedom om de avlägsna tider i jordens utvecklingshistoria, som det här är fråga om.

Kalkstensberggrunden på Ormsö utgöres i allmänhet av plana, skiktade lager med ett mer eller mindre vågrätt förlopp. Det översta skiktet består vanligen av vit, tämligen hård kalksten. Därunder ligger ett grått eller gråblått skikt, som till en femtedel består av lera och därför är mjukare än det översta. Dylika lerhaltiga kalkstenar brukar man kalla mägerstenar. Under mägersticket följa sedan åter vita och hårdare sediment.

På en del ställen, särskilt i de nordvästra delarna av ön, träder berggrunden i dagen. Den ligger antingen helt blottad eller mer eller mindre dold under strandvallar av skalgrus (fig. 1). I dessa trakter äro även öns kalkbrott belägna. Ur kalkbrotten har ormsöbon under flera generationer hämtat den kalksten, som han behövde för sitt husbehov. Det kunde vara till golv i rian, trappstenar, solur o. dyl. eller till bränning av murbrukskalk. Som byggnadsmaterial kom kalkstenen sällan till användning. Endast baronens herrgård med tillhörande ekonomibyggnader var uppförd av detta material. Ortsbefolkningen använde kalkstenen på sin höjd i smedjor och bastubyggnader. Om detta förhållande berodde på ren tillfällighet eller om det dolde sig någon tanke bakom, undandraget sig artikelförfattarens bedömning. Sannolikt var det väl helt enkelt så, att den stora rikedom på skog erbjöd öborna ett ur många synpunkter lämpligare byggnadsmaterial.

Endast på ett ställe, nämligen Vitberget (Hoitberge), finns det en rest av en hårdare kalkstentyp kvar. Den består av ett gammalt korallrev och företer ingen skiktning. Det är på grund av revkalkens stora hårdhet, som detta parti kunnat bevaras, medan de omgivande lagren av mjukare, lagrad kalksten nöts bort av senare tidars landis och isälvar.

De ovannämnda kalkstensavlagringarna tillkommo under en geologisk era, som kallas forntiden. Efter denna följde jordens medeltid och nutid, som vardera omspänna flera tiotal miljoner år. Under dessa tidevarv avsatte sig också mäktiga lagerserier, men därav finns intet spår på Ormsö. Endast från nutidens sista period, som kallas

kvartär, finnas avlagringar på ön. De bilda de lösa jordarterna.

För norra Europas vidkommande karakteriseras kvartärperioden framför allt av stora klimatväxlingar åtföljda av nedisningar och avsmältningar samt av landsänkningar och landhöjningar. Man har kunnat fastslå, att Europa under kvartärperioden undergått fyra nedisningar, vilka varit åtskilda av tre isfria skeden eller interglacialtider. I Estland har man hittills funnit spår efter två nedisningar och en interglacial tid. De kvartära lager, som finnas på Ormsö, härstamma samtliga från den sista nedisningen och den därpå följande senkvartära tiden.

Den landis, som direkt eller indirekt utformat Ormsös nuvarande ytgestaltning, hade sitt centrum i Norrland. Från detta centrum — isdelaren — strömmade isen ut åt olika håll. I stort sett försiggick landisens rörelse från mitten radialt utåt kanterna. Men i randområdena, där isen var tunnare, påverkades istäckets rörelse även av markens relief. En tjock ismassa är nämligen plastisk, och den kan röra sig både på ett horisontellt underlag och även följa markytans ojämnheter. Under denna rörelse medförde isen lösbrutet material ur berggrunden, med vars tillhjälp underlaget, i första hand berggrunden, avhyvlades. Rundslipade hällar, räfflor i underlaget och andra likartade ismärken vittna än i dag om isens framfart för bortåt 100.000 år sedan. Dock bör man komma ihåg, att de äldre spåren mer eller mindre utplånats av de yngre, varför det i regel endast är den verksamhet, som iskanten utövade under sitt sista skede, som direkt kan studeras i naturen. På Ormsö har isen rört sig i nordväst-sydostlig riktning, ty i den riktningen har kalkstensberggrunden eroderats, och i samma väderstreck liggas öns rullstensåsar orienterade.

Istäckets tjocklek har inom centralområdet uppskattats till 3.000—3.500 m, och dess största utbredning framgår av fig. 2. Den södra iskan-

ten gick ungefär från Vilna över Berlin till Hamburg. Under den föregående nedisningen, som blivit kallad den stora nedisningen, hade istäckets en ännu större utbredning.

Isens framryckning avbröts efter en obekant tidrymd genom en markant klimatförbättring, och avsmältningen började. Detta anses ha inträffat för c:a 25.000 år sedan. Enligt W. Ramsay och M. Sauramo skulle Nord-Estland, och därmed Ormsö, ha befriats från sitt istäcke för omkring 11.000 år sedan. Ormsö, liksom hela Väst-Estland, låg vid denna tidpunkt under ytan av en isdämd sjö, som fått namnet Baltiska issjön.

Under sin rörelse förde landisen med sig allt på berggrunden liggande löst material och lös-gjorde även ur densamma massor av dess övre sprickrikare och genomvittrade delar. Allt det material, som isen tog upp, krossades och bakades samman till en regellös blandning av block, grus, sand och kalkhaltigt lerslam. Denna gröt, som alltså kom att bestå av mer eller mindre sorterat material, kallas geologerna morän. Det som tillhört isens bottenlager är bottenmorän, det som legat högre upp är ytmorän. Gränsen mellan de båda typerna är inte skarp. I regel äro bottenmoränerna mera finkorniga och hårt packade. Innehålla de block, så äro dessa avrundade och hårt nedpressade i grundmassan. Det är denna jordart, som på svenska kallas pinnmo.

På Ormsö efterlämnade landisen blott ett tunt skikt av bottenmorän. Ehuru detta skikt säkerligen täcker större delen av kalkstensberggrunden, träder det jämförelsevis sällan i dagen, ty det döljes av yngre avlagringar (fig. 3). I nordväst, där berggrunden ligger nära markytan, är bottenmoräntäckets naturligtvis tunnast. På sina ställen täckes berggrunden här endast av ett några tiotal cm tjockt lager av vittringsprodukter och skalgrus. Åt sydost ökar bottenmoränsskiktet i mäktighet. Mellan Bussby och Magnushov har man sålunda uppmätt tjockleken 1 m, i Diby över 5 m. Endast på sistnämnda ställe kan man säga, att moränsskiktet bildar självständiga ytformer. Kärnan i dessa utgöres likväl av kalksten, som här ligger högre än i omgivningen. Materialet i bottenmoränen på Ormsö är skiftande men utgöres huvudsakligen av kalkgrus med kalkhaltig lera som bindeämne.

Landisen medförde även en mängd material från områden, vilka den passerat, innan Ormsö nåddes. Särskilt anmärkningsvärda äro de större flyttblock, som man påträffar flerstädes på ön. De största äro: Kyrkstenen (Kärkstain) utanför stranden mellan Diby och Norrby, Smeden (Smen) på en löväng sydost om Borrby, Skäresstenen (Skäresstain) på en äng strax väster om Hosby, Vargstenen (Vargstain) i närheten av vägen mellan Kärrslätt och Borrby samt Baronssten (Baronsstain) i barrskogen öster om kyrkan (jfr omslagsbilden). Dessa flyttblock mäta alla några tiotal kubikmeter. Härtill komma ett antal mindre "gråstenar", som de kallas på ön. På sina håll liggas dessa ganska tätt och bidra till att ge landskapet dess prägel. Så är t. ex. fallet på åsar-

Fig. 2 Karta över den sista nedisningen.

na i Sviby och Rälby-Klubba samt mellan Borrby och Kärrslätt.

Under isens avsmältning trängde en del smältvatten genom sprickor och håligheter ned mot isens botten och samlades där i smala kanaler eller tunnlar till isälvar, vilka därefter sökte sig ut mot iskanten. Isälvarna förde med sig stora mängder grusmaterial, som under färden stöttes och maldes, varvid partiklarna blevo mer eller mindre rundade. När älvarna nådde iskanten och strömhastigheten minskade, avsattes det medförda materialet. Närmast älvmyningen sederterade de största och tyngsta kornen, längre ut avsattes de finare partiklarna. Det grövre materialet, som avlastades snabbt, bildade stora högar, vilka kommo att ligga mer eller mindre tätt efter varandra allteftersom iskanten med isälvsmyningen drog sig tillbaka. På så sätt uppkommo de s. k. rullstensåsarna. De ligga vanligen orienterade i isens rörelseriktning.

Enligt A. Laasi äro följande åsar på Ormsö säkerligen rullstensåsar: åsen genom Norrby—Söderby—Hosby, Rälby ås, Sviby kullar samt den på mitten avbrutna åsen genom Borrby—Hullo—Rumpo (jfr omslagsbilden och fig. 3). Troligen är också den låga ås, som ligger strax öster om Magnushov, till sin uppkomst en rullstensås. Åsen genom Borrby—Hullo—Rumpo är den största och bäst utbildade. Den uppvisar i våra dagar öns största både absoluta (11,9 m) och relativa (11,5 m) höjd. Man bör emellertid komma ihåg, att rullstensåsarna ursprungligen voro mycket högre och brantare, än vad som nu är fallet. Öns större åsar fortsätta även ett gott stycke ut i havet. Ett bälte av grund och skär vittnar härom.

Materialet i dessa rullstensåsar är skiktat och utgöres till största delen av sand och grus av samma bergarter som i traktens morän. Här och var finnas även insprängda lerskikt. På flera ställen, t. ex. Sviby "berg", har man tagit upp grus- och sandgropar för att komma åt rullstensåsens innehåll, som användes till vägmaterial, mursand m. m.

Som vi ha sett, utgöra rullstensåsarna avlagringar, som avsatts av smältvattnet från landisen. Sådana avlagringar kallas allmänt glaciala sediment eller glaci-fluviala bildningar. Till de viktigare glaciala sedimenten räknas — förutom rullstensåsarna — även den s. k. varviga leran.

För att förstå uppkomsten av varvig lera, måste vi erinra oss, att Ormsö vid tiden för landisens avsmältning från ön, var täckt av en djup isdämd sjö, Baltiska issjön. Man har beräknat, att dess djup i Ormsö-trakten uppgick till 90 m. Denna sjö fick varje vår och sommar, då smältvattenströmmen var stark, mottaga en mängd slam, som efter hand avsatte sig på issjöns botten. På hösten däremot, då strömmen och slamtillförseln avstannat, upphörde sedimenteringen så småningom för att börja på nytt nästa vår. Eftersom slammets beskaffenhet under en sedimenteringssäsong ändrade karaktär, bildades det tydliga lager i leran, ett för varje år, på samma sätt som det bildas årsringar i en trädstam. Den varviga leran har

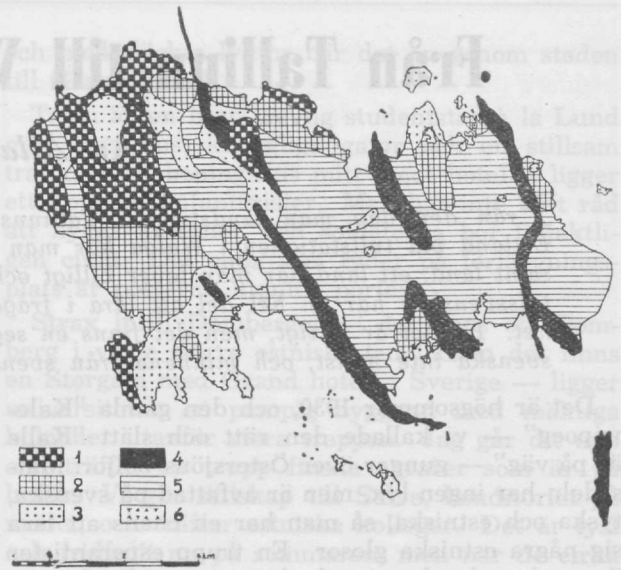

Fig. 3. Karta över berggrunden och de kvartära bildningarna på Ormsö. 1 — berggrund, 2 — bottenmorän, 3 — strandgrus, 4 — glaci-fluvialt grus, 5 — marin sand (och varvig lera), 6 — torv. Efter A. Laasi.

därför fått stor betydelse som geologisk tidmätare, särskilt när det gäller att fastställa landisens avsmältningstempo.

Ishavsleran lade sig som ett täcke över stora delar av Ormsö och slätade härigenom ut alla smärre ojämnheter i underlaget. Endast de större höjderna, bl. a. rullstensåsarna, stucko upp över lertäcket. Särskilt betydande är den varviga leran i öns östra delar. Här täckes bottenmoränsskiktet mellan höjdsträckningarna överallt av sådan lera (fig. 3). Den träder dock mera sällan i dagen, emedan den i regel täckes av yngre avlagringar. Upp till markytan når den varviga leran t. ex. väster om Norrby och vid stranden sydost om Söderby. Den lera, som man finner i lergroparna i Sviby och som användes till tegel, är icke varvig, utan härrör troligen från en senare tid.

Den ovannämnda Baltiska issjön var en söt-vattenssjö, ty endast i sött eller föga salthaltigt vatten kan varvig lera uppkomma. Den låg upp-dämd mellan den vikande iskanten i norr och om-givande fastmarksstränder. Genom de djupaste sänkorna i Öresund och Stora Bält hade den för-bindelse med världshavet i väster.

Omkring år 9.000 f. Kr. inträffade en katastrof av stora mått. Då smälte nämligen landisen bort från Billingsens nordspets i Västergötland, och därmed bröts spärren mot Västerhavet. Den Baltiska issjöns vattenmassor störtade ut, varvid dess yta sänktes bortåt 70 m. Genom den förbindelse med Västerhavet, som härigenom uppkom och som så småningom breddades, när Närkessundet blev isfritt, fick nu issjön mottaga salt vatten från världshavet. Med detta vatten följde även en del saltvattensdjur, bl. a. en liten ishavsmussla, som på latin kallas *Portlandia (Yoldia) arctica*. Efter denna mussla har detta skede i Östersjöns utvecklingshistoria fått namnet Yoldiahavets tid.

Emellertid höjde sig landet hela tiden, sedan

Från Tallinn till Walga

Journalistglimtar från
det fria Estland 1930

Av Allan Ingelsson

Från den dag man landstiger i Tallinns hamn ända tills man lämnar det lilla fria Estland vid tullstationen i Walga har man en stark känsla av att befinna sig i ett trivsamt land, ett land där man lever billigt och möter gästfrihet och där vi bortskämda nutidssvenskar har en hel del att lära i fråga om arbetsamhet, sparsamhet och uthållighet. Landet är fattigt, men det finns en seg tåga i det estländska folket, det estlands-svenska inte minst, och minnena från svensktiden hålls aktuella.

Det är högsommar 1930, och den gamla "Kalewipoeg" — vi kallade den rätt och slätt "Kalle är på väg" — gungar över Östersjöns böljor. Mat-sedeln har ingen lyx, men är avfattad på svenska, tyska och estniska, så man har en chans att lära sig några estniska glosor. En trupp esperantister är med ombord, men de har sitt språk för sig själva och har alltså inga svårigheter. Och själv sitter jag på däck med en liten groggpinne, ty

sjön suger. Jag bad servitrisen stillsamt om en femma konjak, och då frågade hon något för-bluffad:

— Fem liter?

Det är besvärligt att komma från ett centiliter-land till ett fritt land, men man vänjer sig...

Det första som sticker upp av Tallinns stads-silhuett är Olaikyrkans spetsiga torn och några fabrikksskorstenar med bolmande rökmoln. Allt

trycket genom de bortsmältande ismassorna minskat. Härigenom blev Närkessundet så småningom torrlagt, och Östersjön kom åter att bli en sjö. Efter en liten sötvattenssnäcka, *Ancylus fluviatilis*, har denna sjö benämnts *Ancylussjön*.

På grund av att världshavets yta höjde sig, förvandlades *Ancylussjön* c:a 5.000 år f. Kr. åter till ett hav med salt vatten. Havet kallas *Litorinahavet* efter ett par havsnäckarter av släktet *Litorina* som levde i det. *Litorinahavet* hade förbindelse med Västerhavet genom de danska sunden, som på den tiden voro mycket djupare och bredare än nu.

Så småningom avstannade emellertid den eustatiska höjningen av havsytan. Men då landhöjningen fortsatte inom Östersjöområdet, kommo *Litorinahavets* förbindelser med världshavet att minska i omfång, och det salta vattnet hade ej längre så lätt att tränga in i Östersjön. Salthalten minskades långsamt, och en del bräckvatensdjur, bl. a. snäckan *Limnaea ovata*, började infinna sig. Detta skede i Östersjöns historia, som alltså följde på *Litorinahavets* tid, har därför kallats *Limnaeahavet*. Försvagningen av *Limnaeahavets* salthalt har sedan fortsatt ända fram till våra dagar.

Tiden efter den sista nedisningens avsmältningsskede, d. v. s. från *Yoldiahavets* tid till nutiden, kallas postglacial tid. Under den ojämförligt största delen av den postglaciala tiden låg Ormsö sänkt under vatten. Enligt vissa beräkningar var det först under det första årtusendet före Kristi födelse, som öns högre belägna delar började sticka upp ovan vattenytan. Sedan denna tid har ön höjt sig så gott som oavbrutet ända fram till våra dagar. Man har beräknat, att landhöjningen i Ormsö-trakten under de senaste 100 åren uppgått till c:a 30 cm.

Under postglacial tid avsattes stora mängder strandgrus och sand på Ormsö (fig. 3). Särskilt påfallande äro dessa avlagringar kring rullstens-

åsarna. Detta kommer sig därav, att åsarna blivit starkt abraderade av vattnet och att stora delar av det bortskrapade materialet åter blivit hopat på deras sluttningar. Rullstensåsarna ha härigenom blivit lägre och flackare. På några ställen, t. ex. i Bussby och Kärrslätt, ha abratjonsprodukterna bildat fristående, låga åsar. Det finare materialet spolades emellertid ut ur gruset och den grövre sanden och svämmade ut över havsbotten, där det avsatte sig i form av sedimenterad, marin sand ovanpå den varviga leran och de lägre liggande bottenmoränområdena.

I de nordvästra delarna av ön, där kalkstensberggrunden ligger nära markytan, bestå strandvallarna huvudsakligen av skalgrus. Särskilt vackert utbildade äro de strax söder om Saxby fyr.

Genom vindens verksamhet kunna under gynnsamma omständigheter flygsandsfält bildas. På Ormsö uppträder flygsand endast inom några mindre områden, t. ex. mellan Norrby och Söderby och i Rumpo. Likaså är torv en sällsynt företeelse på ön (fig. 3). Torven leder sitt ursprung från olika slags vatten- och kärrväxter, som av en eller annan anledning räddats från fullständig nedbrytning. På Ormsö är torven av relativt sen härkomst och av underordnad betydelse.

Så har under årmiljonernas gång det ena skiktet lagts till det andra, formationer ha skapats, rivits upp och omlagrats, materialet har stötts och blötts, och själva jordskorpan, som vi äro vana att betrakta som något fast, solitt och orubbligt, har i själva verket böljat upp och ned som ett gungråde. Ett av resultaten av denna gigantiska skapelseprocess är Ormsö. Ingenting tyder på att de väldiga krafter, som gett jordskorpan dess nuvarande form och utseende, nu skulle ha spelat ut sin roll. Det förhåller sig nog bara så, att en människas livstid är alldeles för kort, för att hon genom egna iakttagelser skulle kunna övertyga sig om att sista stenen i skapelseprocessen ännu inte är lagd.

eftersom fartyget närmar sig kajen dyker den ålderdomliga staden upp med sitt gamla Domberg, riksstyrelsens och administrationens säte, sina ringmurar och fästningstorn à la Visby, sina Hansahus och sina slingrande gator och gränder. Det är en pittoresk anblick och samtidigt något av att gå tillbaka i tiden. En speciell atmosfär slår emot en, landets atmosfär. Vi är på utländsk botten, men samtidigt på svensk.

Genom slingrande, kullriga gator och gränder går färden upp till Gamlestan, där Goldener Löwe, hotellet, ligger. Den skäggige kusken gör sig ingen brådska, och Pällen masar lojt efter behag, viftar på svansen och trivs. Överallt på gatorna ser man militärer i uniformer som påminner om de engelska.

När man promenerar här uppe på Domberget med dess sevärdheter och svenskminnen har man en känsla av att befinna sig i en labyrint. Kullerstenarna är besvärligare än i flottstationen Karlskrona, och trottoarerna är så smala att två nätt och jämnt kan passera varandra. En gammal enspännare skakar förbi, och kusken piskar på den gamla märren som om det gällt en brandutryckning i Kråkemåla. En karl skjuter en vattentunna framför sig på en kärra, och genom vattenröret silar några fina strålar. Längre ner i gatan sköter kvinnorna gatubevattningen. Då och då tutar en bil i en gränd, och små eldröda bussar kränger genom gatorna. Högst uppe på berget petar bland molnen "Långe Herman" — det högsta fästningstornet på slottets sydvästligaste del. Den blåsvartvita flaggan smattrar där uppe i vinden på krönet, och en siren är också placerad där uppe. En signal från denna, och kårerna samlas, både de militära och frivilliga. Mitt emot slottet ligger den ryska Alexander Nevskij-katedralen med sina gyllene pärontorn. Den är så grant utstofferad att den påminner om en herre i frack på ett bondkalas. Den bryter av alldeles oerhört och borde med det snaraste förläggas till annan plats. I närheten ligger domkyrkan, som är uppförd på 1600-talet. Här vilor bland många andra bemärkta män ståthållaren och fältherren Pontus de la Gardie. Runt omkring slottet ligger ministerierna och alldeles där intill parlamentet, där de hundra riksdagsmännen — lika många som "tyrannerna" i Stadshuset i Stockholm — samlas till riigikogu, riksdag. I det här landet har man inte några 4, 5 månaders jobb som i Sverige, utan nära tio, i år — 1930 alltså — från oktober till juli. Men riksdagsfarbröderna har bara 220 kr. i månaden där över. Inget slöseri med statens medel!

De estniska järnvägarna är "schnell und genau", sa det estniska turistväsendets ledare. Men när man äntligen efter fem timmars tixande hoppar av den stånkande expressen i Tartu — Dorpat säger vi hemma i Sverige —, en sträcka på cirka tjugumil, är man glad över att det inte tog längre tid. Fem timmar för tjugumil är precis inte en hastighet som man kan kalla "schnell". Men bilarna i Tartu har bråttom. I susande fart

och med släckta lyktor bär det av genom staden till Grand hotell.

Tartu är en liten trevlig studentstad à la Lund med låga hus, knaggliga gator och en stillsam trafik. I ett boningshus mitt emot hotellet ligger ett kompani infanterister. Man har inte haft råd att bygga kaserner, och soldaterna bor följaktligen civilt. Det enda som tyder på förläggingsplats är posterna utanför porten.

Strax intill Domberget — det finns ett Domberg i varje större estnisk stad liksom det finns en Storgata med Grand hotell i Sverige — ligger universitetet, en pampig byggnad med mäktiga kolonner utanför stora trappan. Jag går dit upp och träffar en trupp finska agrarer som är på besök. Vi gör sällskap till Salve, konditoriet på modet, och träffar estniska kolleger. Det är tyst och fridfullt nu på sommaren, men när de cirka 4.000 estniska studenterna intar stan på höstkanten blir det liv och rörelse. Här spelas schack, läses tidningar och görs växlar före kl. 14, akkurat som hemma i Sverige.

I stan sammanträffar vi också med svenske vicekonsuln, apotekare J. Lill, svenske biträdande militärattachén i Baltikum, löjtnant Anders Engelbrekt Flodström, den svenske journalisten Harald Dikman, som sköter den ordinarie korrespondensen med hemlandet, m. fl. trevliga personer.

Nere vid Emajögi (Embach) ligger en basar med allsköns krams, och bönder i storstövlar och lapti, ett slags snörskor, kliver omkring bland marknadsgröjorna. Levande höns springer omkring och plockar, hästarna hugger åt varandra och sparvarna för öppet krig i hästspillingen. Över Emajögi leder Katarina II:s massiva stenbro, över vars valv hon låtit inrista:

"Ström, stanna här ditt lopp, ty Katarina II har så befallt!"

Det låter något, det! Men strömmen flyter obekymrad av befallningar...

Bilen, som konsul Lill älskvärt ställt till vårt förfogande, står starkklar, och snart susar den fram över estniska vägar, till en början mycket goda. Slätten ger en känsla av att man befinner sig hemma i Mellansverige. Endast de blåsvartvita kilometerstolparna påminner om var man uppehåller sig. Här och där dyker ett frihetskriksmonument upp på en inhägnad plats vid landsvägen. Men kyrkor och bilar är det skralt med. På tolv mil såg vi bara tre kyrkor och två mötande bilar. Stugorna omkring oss ser fattiga ut. Ströbyn tycks vara den förhärskande, dvs. bönderna bor kringströdda på var sin andel av jorden. Storbyn med en gata är sällsynt. Stugorna är omålade liksom i övre Norrland och har vassrör som takbeklädnad.

Tre mil norr om Petseri börjar de dåliga vägarna. Här blir det fullkomligt sjögång mitt på landsvägen. Bilen kränger, skuttar och skakar som ett fartyg i storm. Hastighetsmätarens visare darrar oroligt mellan 0 och 30. Hästar skenar och sätter av i galopp långt bort på gårdarna, och de ryska bönderna — vi är nu på förutva-

rande ryskt territorium — ser om möjligt ännu räddare ut. Och dock kryper vi fram. I en backslutning ligger ett zigenarläger med en myriad av ungar. Och här räcker inte tyskan längre. Här måste man kunna ryska, och militärattachén, som är ombord, kan.

Vid Petseri möter oss den röda sanden. Sedan kommer polis och militär. Det ligger 600 man förlagda till denna lilla stad med 2.000 invånare. Den nya delen av stan är snygg och modern, men den ryska är smutsig och sjaskig.

Dragplåstret i denna stad är det ryska grotteklostret med sina sju kyrkor, ingrävda i sandstensberget, och sina gravkammare med 5.000 obalsamerade lik. Detta grottekloster med vallgravar och fästningstorn lär vara det enda i sitt slag i Europa. Det grundades på 1200-talet och ligger väl skyddat på botten av en djup dal. Märkligt är utan tvivel grottekatedralen med sina ikoner och rika skatter. En gammal munk visar oss sevärigheterna och berättar om de fromma bröderna. En av dem satt inspärrad i en cell i tjugufem år och fick sin föda genom en lucka i väggen. I femton år bar han en tio kilo tung bröstkedja för att späka sin kropp... Mest rörd blir munken då han berättar om bolsjevikernas härjningar. De öppnade gravarna för att finna guld, och altartavlorna skars sönder.

— Men de fann intet, säger munken stolt.

Vi kör vidare och är snart i Irboska. På en höjd i närheten ser man den ryska staden Pleskovs kupoler glittra i solskenet, men dit får vi inte komma. Ingången till "paradiset" är låst med dubbel taggtråd, och på andra sidan går sol-dater på vakt...

I Irboska ligger en medeltida fästning, vars ruiner ser ganska pampiga ut. Det har fordom stått häftiga strider i dessa trakter — nu lever hundratals kråkor rövare i ruinerna. Vår bil med den svenska flaggan på kylaren väcker uppmärksamhet i de små omålade, ryska stugorna. Men befolkningen törs inte komma nära. Inte ens småttingarna har samma upptäckarglädje som sina svenska kolleger.

Linodling tjänar man en del på i dessa trakter. Jordbruksprodukterna från den lilla arealen räcker inte ens till familjen, som består av man, hustru och tio till tolv barn. — Så snart karlarna får pengar, berättar apotekaren, köper de vodka, och när prästen förbjuder dem att dricka denna dryck går de till apoteket och köper Hoffmanns droppar, som de blandar i ölet. Sen är slagsmålet inte långt borta.

Från Irboska går vägen spikrak fram till gränsen, och man erinrar sig historien om tsarens linjal. Men ett par stenkast från taggtråden tar vägen slut. Den är oanvänd och igenvuxen. Taggtråden går från södra Peipus ned till lettiska gränsen. På bägge sidor om trådeländet går bevakningspatruller. Ryska tavaritjer i gröna mössor med sovjetstjärnor och gevär står väl dolda för insyn, men kan naturligtvis inte stilla sin nyfikenhet på det blänkande åket med den konstiga flaggan.

— Uppe på kullen på ryska sidan ligger 420 ryska kavallerister, berättar den estnische gräns-officeren och pekar på en lång, omålade huslänga.

— Det är tyst och stilla på dagen, fortsätter han, men på natten rör man på sig så att det syns. Om man tar sig över gränsen? Jodå, ibland söker nog en och annan, men det syns i taggtråden. Man måste nämligen klippa hål för att krypa igenom. Då sätter vi en hund på spåret, och snart är överlöparen fast...

Sedan gränsen besetts styr vi västvärt hän ned mot Walga, gränsstationen och Estlands största järnvägsknut. Vid fredsuppgörelsen kunde man inte enas om var gränsen mot Lettland skulle gå. Därför drog man den tvärs igenom stan. Det finns sålunda folk som bor på estnisk jord, men har sin trädgård på lettisk. Eftersom vi inte hade för mycket "estniskt", dvs. alkohol, eller skjutvapen, var tullen ytterst älskvärd. Och med idel angenäma minnen lämnade vi det lilla fria landet mellan Östersjöns stränder och taggtråden mot Sovjet, en kulturens utpost i öster.

Johan Lindström 90 år

Den 18 juni fyllde f. d. hemmansägaren och sjömannen Johan Lindström från Ormsö 90 år. Trots sin höga ålder verkade han, när Kustbons medarbetare besökte honom, ovanligt pigg och kry. Det var bara synen, som med åren blivit försvagad. Annars tog han ännu den branta trappan upp till tranebergslägenheten, som han delar med sin son och hans familj, i några spänstiga kliv. Han är ingalunda något "härdmjölkat" intervjuobjekt. Man behöver knappast göra frågor alls, när han väl fått reda på vad saken gäller.

— I min barndom, säger jubilaren, fanns det i Kärrslätt, där jag föddes, 30 bondgårdar och 4 torpare ("läusmän"). Boningshusen utgjordes av rökstugor. Alla skorstenar i byn, med undantag av två (gårdarna "Hanas" och "Kamas"), kom till under min ungdomstid. Husen var försedda med tre fönster: stora, lilla och norra fönstret. Stora fönstret hade 4 rutor, lilla fönstret i regel blott en. Fönstren var i allmänhet små, c:a 0,5 m². Framför stora fönstret stod ett matbord och två långa bänkar, av vilka den bakre var väggfast. Maten kokades över öppen härd i farstun. Grytan hängde i en kedja från taket. Gardiner och tapeter förekom inte. Däremot var fönstren försedda med luckor på utsidan. Dessa stängdes dock endast på helgaftnarna. Klockor fanns inte i bondgårdarna. Den första klockan på ön inköptes av min far för några skäppor råg. Det var ett gammalt kasserat golvur, som hämtats från Sverige av någon svibbo. Min far lagade klockan och fick den att gå.

— Nå, men de andra bönderna då, undrade signaturer. Varefter rättade de sin arbetsdag?

— Efter tuppen. Och några solur fanns det förstås, som man kunde se på, om solen sken.

Som 11-årig pojke kom Johan Lindström i skola hos L. J. Österblom.

—Vi var ett 30-tal elever, berättar 90-åringen. Tre dagar i veckan besökte vi skolan. Under de övriga söckendagarna var det flickornas tur. Denna separata pojk- och flickundervisning pågick i 3 år. Ett mindre antal elever — och jag hade förmånen att tillhöra dem — fick sedan möjlighet att genomgå en ettårig fortsättningskurs. Fortsättningsskolan var samskola.

I Österbloms skola grundlades den kristna livsåskådning och ljusa framtidstro, som sedan förblivit den röda tråden i Johan Lindströms liv. Som initiativtagare och byggmästare till Kärrslätt bönehus har han i hög grad befrämjat den andliga odlingen på Ormsö. Annars var han en mästare i båtbygge i sina yngre dagar. Redan som 16-åring började han segla på sjön, och de tre båtar, som han varit ägare till, byggde han själv. Han seglade på Finland och Sverige, och lasten utgjordes huvudsakligen av potatis och ek- och asktimmer.

— När man seglar på sjön i så många år brukar man väl alltid någon gång råka ut för en ordentlig storm, eller hur?

— Jo då! Jag minns särskilt en storm, som vi var med om ute på Östersjön. Vi hade motvind, och brottsjöarna vräkte skyhöga in över båten. När vi omsider lyckats ta oss fram till Sandhamn, hittade vi en präktig gädda på däck.

— Under den resan var ni väl ordentligt sjösjuka?

— Nej då. Sjösjuk — det har jag aldrig varit.

— Har det varit några andra sjukdomar då?

— Ja, noga räknat så har jag varit sjuk två gånger i mitt liv. Ena gången 1907 och andra gången 1922. Några smärtor hade jag inte, och jag vet fortfarande inte vad det var för fel. Läkare har jag aldrig besökt. Men i sångboken "Lammets lov" står det en sång, som jag desto oftare umgåtts med. Sången heter "Den store Läkaren är här".

— Hur ska man leva för att bli så här gammal med hälsan i behåll?

— Gammal? Jag vet inte när jag blivit gammal, men gammal måste jag ju vara. Jag lever på enkel husmanskost: potatis, grovt bröd, mjölk, smör och mycket frukt. Kryddad och "hopblandad" mat tycker jag inte om. Likaså äter jag inte gärna kött. I övrigt tvättar jag mig 2—3 gånger i veckan med kallt vatten över hela kroppen. Hemma på Ormsö blev det förstas bastubad varje lördag, men här saknar jag den möjligheten.

— Apropå bastu. Hur var det egentligen på Magnus-hov under baron Stackelbergs dagar? Finns det några erfarenheter?

— Nej, inte från Magnushov. Jag tillhörde de tolv bönder i Kärrslätt, som gick under namnet prästbönder. Vi gjorde dagsverken åt prästen. Arbetsskyldigheten var 120 dagar per år.

— Hur förhöll det sig med bestraffningsmetoderna på prästgården? Var man där lika brutal som på Magnushov?

— Nej, inte alls. Prästens uppsyningsman ("kubjas") var en snäll karl. Kroppsaga förekom inte. Det underliga var, att när Stackelberg dog, då var det vi prästbönder som fick bära honom till graven.

Och här slutade vårt lilla samtal om gångna tider. Vi får hoppas att en historieforskare snart måtte fortsätta och fördjupa samtalet med Johan Lindström, ty ett trevligare intervjuobjekt får man leta efter. Ehuru sent, gratulerar vi honom på 90-årsdagen och hoppas att han måtte få leva ännu i många år. *Sh.*

Vår kära Syster,
Faster och Moster
Änkefru

Katarina Nilsén

f. Dahl

* 20 okt. 1876 på Ormsö

har den 8 juli på Lerbo ålderdomshem, efter tåligt buret lidande, lämnat oss. Djupt sörjd och saknad och i ljust och tacksamt minne bevarad av oss, släkt och vänner.

Maria Gertrud

På den gyllne morgon, inför tronen där,
De av glädje stråla, vilka gråto här.
Ty det första är förgånget, anden fri.
Jordisk sorg och möda evigt är förbi.

Min innerligt älskade Maka,
vår kära Mor

Lena Westerberg

f. Luks

* 31 dec. 1878 i Rickul

insomnade lugnt och stilla den 24 juni på Norrtälje sjukhus. Djupt sörjd och saknad, men i ljust minne bevarad av oss, släkt och vänner.

Kullsta, Estuna, den 25 juni 1952.

ANDERS

Melita och Hans. Waldemar och Greta.

Hav tack för allt vad Du oss skänkte
och vad för oss Du varit har.
Minst på Dig själv Du tänkte,
men om vårt väl Du omsorg bar.
Om också tung vår sorg vi finne
vi tacka Gud för tid som gått,
och för Ditt ljusa, vackra minne,
som vi av Dig, vår Moder, fått.

Vår kära Mor,
Farmor och Mormor

Katarina Lindström

f. Ahlberg

* 14 okt. 1880 på Ormsö

har i dag lugnt och stilla insomnat i sitt hem. Innerligt sörjd och saknad av oss, barn och barnbarn samt släkt och vänner.

Stockholm den 13 juli 1952.

Barnen och Barnbarnen.

FÖDELSEDAGAR

1 okt.—31 dec.

85 år.

Kantberg, Maria, f. Preiberg, 23 okt. 1867, Vippal.
Nordsten, Katarina, f. Sjöman, 11 dec. 1867, Ormsö.

80 år.

Westerblom, Katarina, f. Moll, 22 okt. 1872, Runö.
Rönntberg, Johan, 28 okt. 1872, Ormsö.
Treiberg, Maria, f. Alberg, 27 nov. 1872, Rickul.
Thomsson, Johan, 28 nov. 1872, Ormsö.
Asplund, Agneta, f. Rosenblad, 15 dec. 1872, Ormsö.
Blomkvist, Gertrud, f. Hedenström, 21 dec. 1872, Ormsö.
Freiberg, Ludvig Reinhold, 30 dec. 1872, Nargö.

75 år.

Appelblom, Johan, 5 okt. 1877, Ormsö.
Kimber, August, 6 okt. 1877, Reval.
Freiman, Gustav, 7 okt. 1877, Reval.
Frömmet, Frida, 10 okt. 1877, Reval.
Alström, Hans, 14 okt. 1877, Ormsö.
Friberg, Gertrud, f. Kornblom, 21 okt. 1877, Ormsö.
Fagerlund, Kersti, f. Jakobsson, 21 okt. 1877, Rickul.
Fagerlund, Maria, 5 nov. 1877, Runö.
Fagerström, August, 15 nov. 1877, Vippal.
Bedman, Lisa, f. Ribon, 4 dec. 1877, Nuckö.
Klingberg, Anders, 4 dec. 1877, Rickul.
Hamberg, Josef, 15 dec. 1877, Rickul.
Grönman, Gertrud, 19 dec. 1877, Ormsö.
Sandsten, Kerstin, 25 dec. 1877, Rickul.

70 år.

Häggbloom, Lars, 13 sept. 1882, Ormsö.
Laning, Elise, f. Tidoman, 6 okt. 1882, Nuckö.
Lönnlund, Fredrik, 8 okt. 1882, Runö.
Rosenblad, Agneta, f. Söderlund, 17 okt. 1882, Ormsö.
Wilhelmson, Karin, f. Laurin, 17 okt. 1882, Baltischport.
Palmkron, Luise, 6 nov. 1882, Vippal.
Sträng, Maria, 15 nov. 1882, Ormsö.
Erkas, Johannes, 23 nov. 1882, Odinsholm.
Ribon, Mathias, 24 nov. 1882, Nuckö.
Lundström, Isak, 25 nov. 1882, Ormsö.
Lindkvist, Katarina, 3 dec. 1882, Ormsö.
Dahl, Maria, 21 dec. 1882, Ormsö.
Westerbom, Maria, 16 dec. 1882, Rickul.
Lagman, Anders, 24 dec. 1882, Rickul.
Kornblom, Anders, 31 dec. 1882, Ormsö.

60 år.

Mäele, Matvei, 1 okt. 1892, Korkis.
Stenholm, Gertrud, f. Fält, 2 okt. 1892, Ormsö.
Berg, Marie, 11 okt. 1892, Reval.
Dyrberg, Pauline, f. Wiksten, 24 okt. 1892, Rickul.
Rosen, Hermine, f. Amstrand, 25 okt. 1892, Reval.
Granberg, Anton, 26 okt. 1892, Rickul.
Fagerlund, Maria, 30 okt. 1892, Ormsö.
Pöldma, Pauline, f. Alberg, 31 okt. 1892, Rapla.
Hörnsten, Agneta, f. Nyblom, 3 nov. 1892, Ormsö.
Rosen, Agathe, f. Luther, 5 nov. 1892, Nargö.
Tunón, Karl-Gustav, 6 nov. 1892, Petsin.
Masing, Helmuth Hans, 7 nov. 1892, Reval.
Nyman, Mathilda, f. Westerberg, 20 nov. 1892, Rickul.
Haggarrsson, Magdalena, f. Berens, 28 nov. 1892, Runö.
Linneberg, Julia, 29 nov. 1892, Rickul.

Förlovade

INGVALD DYRBERG
INGRID WESTERMAN

Häggvik Sundbyberg
Sundbyberg den 2 aug. 1952.

SANFRID GRANBERG
IRMELI KESKINEN

Nuckö Tammerfors
Åkerby den 23 aug. 1952.

Vigsel

I Toronto, Canada, den 21 juni 1952, mellan Sven-Owe Halldén från Norrköping och Aino-Benita Aman från Hapsal.

I Stockholm den 23 juni 1952, mellan Erik Randolf Bergström och Ingrid Ahlström.

I Stockholm den 6 september 1952, mellan Evald Strömkvist och Elna Elvira Treiberg.

I Stockholm den 6 september 1952, mellan Herman Ek och Ulla-Ingeborg Hedenström.

Freiman, Julia, f. Heyman, 29 nov. 1892, Nuckö.

Linneberg, Maria, 30 nov. 1892, Rickul.

Kehlman, Julius, 3 dec. 1892, Korkis.

Hammerman, Maria, f. Lindblom, 4 dec. 1892, Ormsö.

Benström, Bent Edvard, 17 dec. 1892, Vippal.

Luther, Auguste Eleonore, f. Rosen, 19 dec. 1892, Nargö.

Vesterby, Johannes, 23 dec. 1892, Rickul.

Påhlberg, Pauline, f. Stahl, 27 dec. 1892, Rickul.

50 år.

Friberg, Johannes, 2 okt. 1902, Ormsö.

Engbusk, Voldemar, 3 okt. 1902, Nuckö.

Bergman, Elisabeth, f. Malman, 4 okt. 1902, Nuckö.

Häggbloom, Lars, 5 sept. 1902, Ormsö.

Ambros, Gustav, 6 okt. 1902, Nuckö.

Fällin, Anders, 9 okt. 1902, Ormsö.

Förberg, Anders, 10 okt. 1902, Ormsö.

Besterman, Herman, 10 okt. 1902, Rickul.

Blees, Alide, 10 okt. 1902, Nuckö.

Blees, Lovisa, f. Luhn, 18 okt. 1902, Nuckö.

Broman, Hans, 22 okt. 1902, Ormsö.

Sedman, Oskar, 22 okt. 1902, Nuckö.

Broman, Lovisa Elfride, f. Paius, 2 nov. 1902, Rickul.

Nilsen, Johan, 27 nov. 1902, Ormsö.

Marks, Daniel, 20 nov. 1902, Odinsholm.

Engbusk, Mathilda, f. Umda, 22 nov. 1902, Nuckö.

Neider, Olga, f. Thomsson, 7 dec. 1902, Rickul.

Westerblom, Vera, f. Rosen, 9 dec. 1902, Reval.

Sjöström, Anders, 11 dec. 1902, Ormsö.

Blomqvist, Pauline, f. Rosenborg, 11 dec. 1902, Rågö.

Liller, Ferdinand, 24 dec. 1902, Tarvastu.

Berggren, Hans, 28 dec. 1902, Ormsö.

Alberg, Marie, f. Pau, 31 dec. 1902, Rickul.